

İLKE POLİTİKA ÖNERİLERİ 12

SİVİL TOPLUM VE DEVLET İLİŞKİLERİ

İLKE Yayın No: 202
Politika Önerileri: 12

Yazar
Fatih Yaman

Editör
Mehtap Nur Öksüz

Tasarım
Seyfullah Bayram

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul Telefon: +90 216 532 63 70 E-posta: todam@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr
© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nın yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Yazıda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı'nı bağlayıcılığı yoktur.

İLKE POLİTİKA ÖNERİLERİ SİVİL TOPLUM VE DEVLET İLİŞKİLERİ

Genel Bakış

Sivil toplum ve devlet ilişkisi dinamik, çok taraflı ve etkileşimli bir süreçtir. Bu ilişkinin inşasında toplumsal, politik, kültürel, ekonomik, teknolojik gelişmelerle birlikte hukuki çerçeveler de kritik önem taşımaktadır. Sivil toplum ve devlet arasında sağlıklı bir ilişkinin kurulması ve sürdürülmesi yalnızca bu iki paydaş için değil toplumun her kesimi için önemlidir. Sivil toplum kuruluşlarının devletle ilişkilerinin sınırları henüz netleşmemiştir. Bununla birlikte sivil toplum ve devlet ilişkisi, ülkelerin siyasi ve idari kültürüne göre farklılık gösterebilir, taraflar arası işbirliği her zaman gerçekleşmeyebilir ya da mümkün olmayabilir; ancak taraflar arasında sağlıklı bir ilişkinin tesis edilmesi zaruridir.

Türkiye’de sivil toplum akademik ve kamusal söylem içinde sıkça yer bulmakta; nicelik ve faaliyet alanları bakımından genişlemeyle etkisi ve önemi günden güne artmaktadır. Tüm çeşitliliğiyle ülkemizde toplumsal değişimin önemli aktörlerinden biri olan sivil toplumun özellikle son yirmi yılda çeşitli toplumsal sorunların çözümüne katkı sunma inisiyatifi geliştirdiği söylenebilir.

Esasen meslek odaları ve hemşeri dernekleri gibi temeller üzerine inşa edilen sivil toplum, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinden başlayarak erken Cumhuriyet dönemine kadar uzanan bir geçmişe sahip olsa da siyasi ve ekonomik alanların dışında yer

alan örgütlenme biçimi olarak görece yeni bir olgudur. Özellikle 2000’li yıllardan itibaren Türkiye’de sivil toplumun ve STK’ların devlet kontrolü ve ekonomik pazar alanından bağımsız olarak geliştiği, genişlediği ve yaygınlaştığı görülmektedir. 1980’li yıllara kadar büyük ölçüde devlet denetiminde faaliyet gösteren sivil toplumun 2000’lerden itibaren özgünlük kazanarak yaygınlaşması¹ Türkiye’de sivil toplumun serencamını göstermesi bakımından dikkate değerdir.

Güncel veriler dikkate alındığında ülkemizde faal 120 binin üzerinde dernek, 6 binin üzerinde vakıf, yaklaşık 650 sendika, 3 bine yakın oda ve 84 binin üzerinde kooperatifle toplamda 200 binin üzerinde STK yapılanmıştır. Yıllar içinde artan sayılarla dikkat çeken bu gelişim sürecinin olgunlaşmasında kuşkusuz son yirmi yılda AB üyeliği hedefi doğrultusunda uygulanan özgürlükçü yasal değişiklikler ve düzenlemeler önemli bir yer tutmaktadır. Söz konusu süreçte gerçekleştirilen düzenlemeler her ne kadar sivil toplumun örgütsel gelişimine ve etkinliğine olumlu katkıda bulunmuş olsa da Türkiye’de sivil toplum ve devlet arasındaki ilişkinin netameli doğasına ilişkin öteden beri süregelen tartışmalar azalmış görünmemektedir.

Türkiye’de toplumsal değişim süreçlerinin şekillenmesinde sivil toplum kuruluşları-

1 Keyman, 2006, s. 68

nın kritik bir rol üstlendiği sıklıkla vurgulan-
sa da devlet alanı ve denetiminden özerk
bir sivil yaşamın gelişimi son dönemlerde
gerçekleşmiştir. Bununla birlikte sivil toplu-
mun ürettiği değer ve toplumsal dönüşüme
etkisinin sınırları göz ardı edilmemelidir. Si-
vil toplumun toplumsal süreçlerde aktif rol
üstlenme çabası içinde olmakla birlikte bu
çabanın somutlaşmasında sınırlı bir başarı-
ya ulaşması Türkiye’de sivil toplumun güncel
karakteristiğini yansıtmaktadır. Dolayısıyla
sivil toplum alanındaki sorunlar ve bunların
çözümüne yönelik öneriler, sivil toplumun
son dönemlerde gelişmeye başlayan niteliği
göz önünde bulundurularak ele alınmalıdır.

Durum Tespiti

Türkiye’de sivil toplum hareketi, son yıllardaki gelişimine rağmen toplumsal katılım yönüyle sınırlı kalmakta ve sosyal grupların nispeten temsil edilebildiği bir alan olarak gerçekleşmektedir. Bu durumu besleyen ve devlet-sivil toplum ilişkisine dair tartışmaların da merkezinde yer alan önemli hususların başında finansman meselesi gelmektedir. Zira STK’ların hizmet sunabilme yetenekleri, hak savunuculuğunda bulunabilme ve özerkliklerini koruyabilme durumları, mali kaynaklara erişim kapasiteleri ve politik bağlantı dereceleriyle sıkı bir ilişki içindedir. Dolayısıyla STK’lar kimi zaman kurulum ve gelişim süreçlerinde devlet politikalarına doğrudan angaje olarak avantajlı bir konum edinebilmekte yahut sahip oldukları değerler, benimsedikleri ideoloji veya farklı bir dünya görüşüne mensubiyetten hareketle baskın biçimde kendi özerkliklerini tesis etme ve koruma eğilimi göstererek kamunun finansal desteğe erişmede ve politika aktörlerine ulaşmada dezavantajlı bir konuma kayabilmektedir. Bu durumun gelişmesinde devlet ve sivil toplum ilişkilerini düzenleyen yasal bir çerçevenin bulunmaması önemli bir etkidir.

Devlet ve sivil toplum ilişkilerini tahkim eden hukuki düzenleme yoksunluğu STK’ların politika yapım süreçlerine katılımında eşitsizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. STK’lar herhangi bir karar sürecine, ancak kamu ku-

rumlarının daveti üzerine ve yalnızca “fikrine danışılan aktörler” olarak dahil olabilmektedir. Dolayısıyla günümüzde devlet ve sivil toplum ilişkilerinde baskın eğilimin hukuki bir düzenlemeden ziyade keyfiyet temelli sürdüğünü iddia etmek mümkündür. Nitekim 2011 yılında STK’ların yalnızca %16,1’i herhangi bir politika oluşturma sürecine katılmışken, aynı yıl içinde STK’ların %70,5’inin bakanlık düzeyinde, %55’inin de valilik düzeyinde hiçbir toplantıya katılmadığı¹ tespit edilmiştir.

Politika süreçlerindeki katılım açığı toplumda STK’ların etki gücüne ilişkin algının da olumsuz şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Ekonomik sıkıntılar, sivil toplum faaliyetlerine ilgisizlik ya da sivil toplum örgütlerine güvensizlik gibi sebepler bu durumu beslese de sivil toplum hareketine toplumsal katılımın yetersizliği başat faktörler arasında bulunmaktadır. Diğer deyişle STK’ların politika yapım süreçlerine eşitsiz katılımı en temelde sivil toplum örgütlenme ve faaliyetlerine olan taban ilgisinde ve katılımında da belirleyici bir işleve sahiptir. Sivil toplum kuruluşlarının önemli bir bölümü kurumsallaşma ve finansman bakımından çeşitli zorluklarla mücadele ederken toplumsal değişimi olumlu ve nitelikli olarak desteklemeleri de mümkün olamamaktadır. Söz konusu dezavantajların üstesinden gelebilmesi için katılımı önceleyen, mevcut

1 Yaşama Dair Vakfı (YADA), 2014. “Sivil toplum kuruluşlarına yönelik algı ve yaklaşımlar”. <http://tr.yada.org.tr/pdf/4537ea420a0c48c9ca6acb81213hdsad2312da.pdf> adresinden edinilmiştir.

engellemeleri ortadan kaldırmaya odaklı ve etkili bir anlayışın geliştirilmesi zaruridir. Dolayısıyla sivil toplum aktörlerinin karar alma süreçlerinde eşit paydaşlar olarak tanınmalarının gerçekleştirilmesini, söz konusu katılım süreçlerinin denetlenmesini, raporlanmasını ve kamuoyuyla paylaşılmasını sağlayacak kural ve mekanizmaların tesis edilmesi gerekmektedir.

“Türkiye’nin Yüzyılı” olarak başlayan yeni dönemin, sivil toplumun öneminin anlaşıldığı,

uzlaşma ekseninde toplumsal fayda üreten yönlerinin geliştirildiği ve güçlendirildiği bir dönem olması beklenmektedir. Bu sebeple sivil toplumun devletle kurduğu ilişkide ihtiyaçlarının ve beklentilerinin gözetilmesi, taleplerinin karşılanmasına yönelik altyapının oluşturulması, kaynakların STK kapasitelerinin ve faaliyetlerinin etkinleşmesinde kullanılmasını sağlamak önem arz etmektedir.

Gündem 1

Kurumsal İlişkinin Tanzim ve Tahkimi

Teklif 1.

Politika aktörlerince sivil toplumun kamu otoritesi ile ilişkilerini düzenleyen, bağlayıcı ve yasal bir politika belgesi hazırlanmalıdır. STK'ların toplumun farklı kesimlerini nitelikli temsil edebilmeleri ve demokrasiye katkıda bulunabilmek için devleti denetleme fonksiyonlarını icra edebilmeleri açısından devlet-STK ilişkilerinin tüm alanlarda tanzim edilmesi önemli bir gerekliliktir.

Gündem 2

Veri ve Kaynak Erişiminin Düzenlenmesi

Teklif 1.

Devletin farklı alanlarda sistematik olarak topladığı veriyi sivil toplum çalışmalarında kullanılabilir açık veri setlerine dönüştürmesi gerekmektedir. Bununla birlikte sivil toplumun gelişimi için mevcut kaynakların şeffaf biçimde alan aktörlerinin erişimine ve kullanımına sunulması ve bunun kamu otoritesi tarafından teşvik edildiğinin görünür kılınması gerekmektedir.

Gündem 3

Politika Yapım Süreçlerine Katılımın Sağlanması

Teklif 1.

STK'ların politika yapım süreçlerine eşit ve aktif katılımlarını sağlayan bir mekanizma oluşturulmalıdır. "Açık devlet" anlayışı ekseninde geliştirilecek bu düzenleme gerek devlet ve sivil toplum ilişkilerinin şeffaf, görünür ve toplumsal kabule açık yönlerinin geliştirilmesi bakımından gerekse toplumun STK'lara katılımını anlamlı kılarak sivil alanın gelişimini sürdürebilmesi bakımından önem arz etmektedir. STK'ların politika yapım süreçlerine katılımları, sivil alanın bir temsil alanı olarak güçlendirilmesi için de gereklidir.

Gündem 4

Sivil Toplum Alanının Genişletilmesi

Teklif 1.

Sivil toplum-üniversite ilişkisi güçlendirilmelidir. 2020 sonu itibariyle, sivil toplum alanında üniversiteler bünyesinde 8 araştırma merkezi ve 4 lisansüstü program bulunmaktadır. Üniversitelerin toplumsal katkı çıktılarının sivil toplumla ilişkili olarak artırılması bağlamında bu merkez ve programların gerek nicelik gerekse nitelik olarak gelişiminin desteklenmesi gerekmektedir. Böylece sivil toplum disiplinler bir çalışma alanı olarak daha fazla araştırmaya ve araştırmacıya açılabilir.

Teklif 2.

Üniversitelerin sivil toplum kuruluşları ortaklığında geliştirecekleri proje ve işbirliklerinin akademik kariyer ve teşvik süreçlerine katkı yüzdeleri artırılmalıdır. Üretilen başarılı projeler sürdürülebilir yaygın etki bağlamında Yükseköğretim Kurulu ve Türkiye Bilimler Akademisi'nin uygulamalarına benzer şekilde "Üstün Başarı Ödülleri" arasına dahil edilmelidir.

Teklif 3.

Sivil topluma katılımın niteliği artırılmalıdır. Üniversitelerin eğitim müfredatlarında sivil toplumla ilgili derslere yer verilerek lisans düzeyinden itibaren gençlerin alana ilişkin farkındalıkları ve ilgileri geliştirilmelidir.

Teklif 4.

Sivil toplum örgütlerinin hizmet alanlarına göre akreditasyonlarını sağlayacak sistemler geliştirilmelidir. Buna göre afet ve acil durumlarda faaliyet gösterecek STK'lar yanında yaşlılar, engelliler, çocuklar, kadınlar, mülteciler vb. tüm dezavantajlı gruplara yönelik STK'ların hizmet standartlarını, kamu kurumlarıyla olası işbirliklerini ve koordinasyonlarını düzenleyen bir anlayışın geliştirilmesi elzemdir.

Teklif 5.

Sivil Toplum Genel Müdürlüğü tarafından desteklenecek bir "Türkiye STK'ları envanter çalışması" yapılmalıdır. STGM bünyesinde STK'lara ilişkin temel veriler bulunmakla birlikte oldukça sınırlıdır. STK'ların "faaliyet alanı", "profesyonel ve gönüllü insan kaynağı" ve "bütçe kapasitesi" ölçeklerinde sınıflandırılması yapılarak kamuoyuyla paylaşılan güncel bir platformda izlenebilirliği sağlanmalıdır.

İlgili Yayınlarımız

Türkiye'de İslami STK'ların Kurumsal Yapı ve Faaliyetlerinin Değişimi

Lütfi Sunar

- <https://ilke.org.tr/turkiyede-islami-stkların-kurumsal-yapı-ve-faaliyetlerinin-değişimi>

Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Uluslararasılaşma Süreçleri

Firdevs Bulut

- <https://ilke.org.tr/turkiyede-sivil-toplum-kuruluslarinin-uluslararasilasma-surecleri>

Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllülük: Sorunlar ve Çözüm Yolları

Mehmet Lütfi Arslan

- <https://ilke.org.tr/sivil-toplum-kuruluslarında-gonulluluk-sorunlar-ve-cozum-yolları>

Sivil Toplumun On Yılı Alan İzleme Raporu (2010-2020)

Ed. Merve Bircan Altınsoy

- <https://ilke.org.tr/sivil-toplumun-on-yili-alan-izleme-raporu-2010-2020>

Sivil Toplum Zirvesi Raporu

- https://ilke.org.tr/images/yayın/stz_rapor_web.pdf

Sivil Toplum Kuruluşlarında Gönüllü ve Profesyonel Çalışma

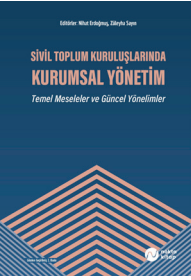
Nihat Erdoğan

- <https://noktakitap.com.tr/kitaplar/sivil-toplum-kuruluslarinda-gonullu-ve-profesyonel-calisma>

Türkiye'nin Gönüllü Gücü: Sivil Toplum Gönüllüleriyle Sözlü Tarih Görüşmeleri

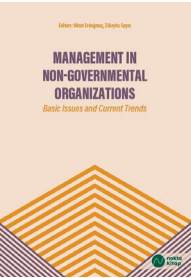
- <https://ilke.org.tr/sta/turkiyenin-gonullu-gucu-sivil-toplum-gonulluleriyle-sozlu-tarih-gorusmeleri>

Sivil Toplum Kuruluşlarında Kurumsal Yönetim: Temel Meseleler ve Güncel Yönelimler

Ed. Nihat Erdoğan, Züleyha Sayın

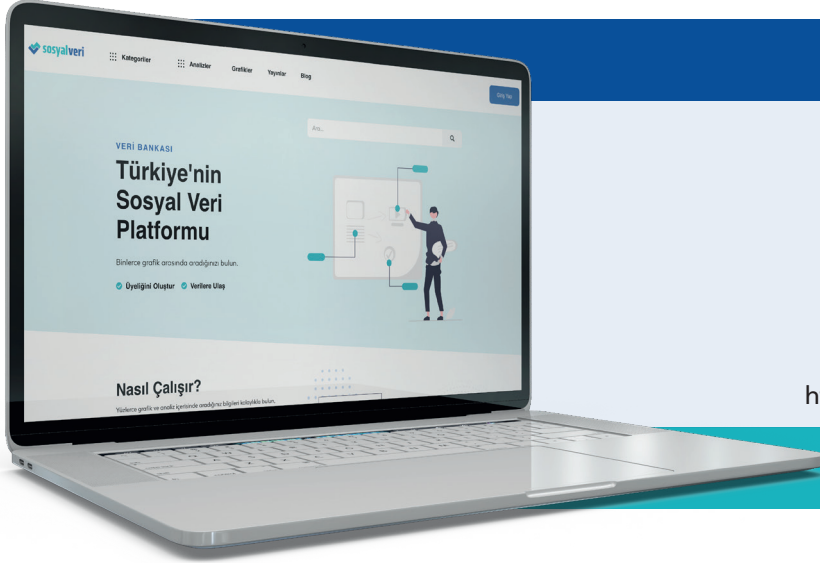
- <https://noktakitap.com.tr/kitaplar/sivil-toplum-kuruluslarinda-kurumsal-yonetim-temel-meseleler-ve-guncel-yonelimler>

Management in Non-Governmental Organizations: Basic Issues and Current Trends

Ed. Nihat Erdoğan, Züleyha Sayın

- <https://noktakitap.com.tr/kitaplar/https-www-kitapyurdu-com-kitap-management-in-nongovernmental-organizations-basic-issues-and-current-trends-631840-html-publisher-id-10869>

Sivil Toplum Verileri İçin
Sosyal Veri'yi Ziyaret Edin

https://bit.ly/sosyalveri_siviltoplum

sosyalveri.net

İLKE Analiz Sivil Toplum Dosyası

<https://www.ilkeanaliz.net/kategori/sivil-toplum/>

ilkeanaliz.net

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, bir sivil toplum kuruluşu olarak 40 yılı aşkın bir süredir bilgi, politika ve strateji üretiyor. İLKE olarak yaptığımız çalışmalarla bir taraftan sivil alanın nabzını tutuyor; bir taraftan da ülke meselelerinin daha derinlikli ve nitelikli kavranmasını sağlamaya çalışıyoruz. Eğitim, toplum, ekonomi ve sivil toplum alanlarını merkeze aldığımız çalışmalarla toplumun dönüşümüne ışık tutuyoruz.

İLKE Vakfı olarak, şimdiye dek gerçekleştirdiğimiz tüm faaliyetlerimizi karar alıcılar, politika yapıcılar ve uygulayıcılara sunarak hizmet odaklı kimliğimizin gereğini yerine getirmeye çalıştık. Bu kapsamda hazırladığımız "Politika Önerileri" dosyası, 2023 Türkiye genel seçimleri sonrası toplumsal alanda hayata geçirilecek politikaların niteliğini artırmaya yönelik teklifler içeriyor. İLKE'nin bugüne dek ürettiği çalışmaların yanı sıra her biri alanında uzman isimlerin katkılarıyla hazırlanan bu dosyalarla geleceğin Türkiye'si için geliştirilecek politikalara katkı sunmayı gaye ediniyoruz.

STA

faaliyetlerini incelemek için:

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

sta
SİVİL TOPLUM AKADEMİSİ

Adres: Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul

Telefon: +90 216 532 63 70 E-mail: sta@ilke.org.tr Web: ilke.org.tr/sta